

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

ГРИСЮК Сергій Іванович

УДК 351.84:364.3 (47)

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

Спеціальність 25.00.02 - механізми державного управління

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата наук з державного управління

Черкаси – 2025

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті цивільного захисту України.

Науковий керівник: доктор наук з державного управління, професор
ЛЕОНЕНКО Неллі Анатоліївна
Національний університет цивільного захисту
України, завідувач кафедри менеджменту

Офіційні опоненти: доктор наук з державного управління, професор
АЖАЖА Марина Андріївна
Запорізький національний університет, професор
кафедри управління та адміністрування

кандидат наук з державного управління, доцент
ЛУЦЕНКО Світлана Миколаївна
Комунальний заклад Сумський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти, доцент
кафедри педагогіки, спеціальної освіти та
менеджменту

Захист відбудеться «21» листопада 2025 року об 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.707.03 Національного університету цивільного захисту України за адресою: 18000, м. Черкаси, вулиця Онопрієнка, 8, конференцзал.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету цивільного захисту України за адресою: 18000, м. Черкаси, вулиця Онопрієнка, 8, конференцзал.

Автореферат розісланий «21» жовтня 2025 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Сергій ТАРАСОВ

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Великомасштабні перетворення, суть яких полягала в модернізації політичної системи, торкнулися усіх сфер і елементів соціально-політичної системи, Зміна суспільного устрою супроводжувалася процесами руйнування, перекомпонування, трансформації колишніх контурів соціальної структури українського суспільства, посиленням соціальної нерівності, поляризацією населення, негативними процесами маргіналізації і аномії.

Усе більш чітко проявлялася тенденція до самоусунення держави зі сфери соціального регулювання: з боку державних інститутів не проводилося адекватних заходів порядку, реформа інститутів соціального захисту проводилася уповільненими темпами або не встигала за змінами у складі соціальних груп. У цих умовах виникло протиріччя між існуючою соціальною структурою українського суспільства і державною соціальною політикою, її суттю, механізмами, формами і основними напрямками.

У зв'язку з цим вивчення проблем трансформації старих і формування нових соціальних груп в період модернізації політичної системи українського суспільства набуває особливу актуальність, оскільки дає можливість аналізувати тенденції розвитку соціальної структури і розробляти інструментарій державної соціальної політики на основі нових демократичних принципів.

Актуальність дослідження проблем соціальної структури сучасного українського суспільства також обумовлена високою потребою в прикладному, операціональному знанні і дефіцитністю пропозицій з боку соціально-політичної теорії. Без дослідження соціальної структури суспільства, що постійно трансформується, без знання характеристик складових її елементів, соціальних груп, шарів, страт неможливе формування адекватною їхнім потребам соціальної політики, реалізації на практиці ідей соціальної держави.

Теоретичними та практичними аспектами формування державної політики та державного управління займалися такі вчені, як: М. Ажажа, О. Амосов, Л. Антонова, С. Белай, С. Вавренюк, К. Ващенко, О. Даций, С. Домбровська, І. Драган, В. Воротін, О. Крюков, Н. Леоненко, М. Латинін, І. Лопушинський, С. Луценко, В. Мороз, С. Мороз, І. Парубчак, О. Поступна, В. Сиченко, Е. Щепанський та інші.

Питаннями визначення особливостей формування та реалізації механізмів державної соціальної політики займалися такі вчені, як: Н. Балабанова, Н. Баранова, Л. Головка, В. Головка, С. Гончарова, В. Деріга, Л. Дідківська, Я. Жаліло, В. Жуков, О. Іванова, Н. Карпеко, А. Котвіцька, І. Кубарева, Е. Лібанова, С. Майстро, Т. Новікова, І. Отенко, О. Палій,

В. Палюх, О. Пархоменко, Куцевіл, В. Пилипенко, О. Роїна, О. Романюк, В. Скуратівський, С. Устинов, І. Хмиров, Б. Цимбал, В. Шведун та інші.

Необхідно відмітити, що ступінь наукової розробленості теми досить висока з позицій загальних підстав та процесів соціальної структуризації стабільних суспільств і недостатньо розроблена з точки зору пізнання закономірностей і системності стратифікаційних процесів в трансформованому суспільстві у зв'язку з проблемами вдосконалення соціальної політики в сучасній Україні

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана в науково-дослідному центрі Національного університету цивільного захисту України в межах науково-дослідної роботи «Розробка механізмів державного управління соціально-економічною сферою та її галузями в контексті забезпечення безпеки українського суспільства» (ДР № 0118U001007). Внесок здобувача полягає в обґрунтуванні підходів та визначення напрямів удосконалення соціальної політики держави.

Мета і завдання роботи. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення механізмів соціальної державної політики.

Досягнення визначеної мети зумовило необхідність вирішення таких завдань:

- охарактеризувати взаємодію держави, суспільства і людини в моделях соціальної політики;
- оцінити механізм соціальної держави при впровадженні зарубіжного досвіду;
- провести діагностику методичних засад механізмів державної соціальної політики;
- окреслити концептуальний підхід до вдосконалення механізмів державної соціальної політики на основі зарубіжного досвіду;
- розробити, на основі системного аналізу, методику формування механізмів соціальної підтримки та захисту населення;
- обґрунтувати шляхи формування механізму єдиного соціального простору.

Об'єкт дослідження - державна соціальна політика.

Предмет дослідження - механізми державної соціальної політики.

Методи дослідження. Теоретичну та методичну основу дисертаційного дослідження складають фундаментальні положення теорії державного управління, гуманітарних та соціальних наук, наукові праці українських та зарубіжних вчених з питань формування та реалізації механізмів державної соціальної політики. Дисертаційне дослідження ґрунтується на використанні системного підходу, який полягає в комплексному дослідженні соціальної державної політики. Крім того, у роботі застосовувались методи, які

використовуються як на емпіричному, так і теоретичному рівнях, а саме:

- логіко-семантичний – для поглиблення понятійного апарату та визначення сутності та змісту механізмів державної соціальної політики;
- порівняльного аналізу – для дослідження методичних підходів, концепцій, розробок і пропозицій провідних українських та зарубіжних вчених та виявлення закономірностей, відмінностей, особливостей, спільних характеристик механізмів державної соціальної політики в зарубіжних країнах;
- системноаналітичний – для аналізу законодавчих актів та інших нормативних документів щодо особливостей формування та реалізації державної соціальної політики;
- логічного моделювання та конструювання – для класифікації чинників зовнішнього і внутрішнього середовища, що впливають на формування та реалізацію державної соціальної політики;
- статистичні – для виявлення темпів змін окремих показників, ступеня їх впливу на рівень забезпечення державної соціальної політики;
- аналізу та синтезу – для оцінки результативності державної соціальної державної політики;
- спостереження та теоретичного узагальнення – для розкриття причин, які негативно впливають на рівень соціальної політики в Україні в сучасних умовах;
- абстрактно-логічний – для узагальнення теоретичних положень, встановлення причинно-наслідкових зв'язків і формування висновків та пропозицій.

Інформаційними джерелами дослідження стали Закони України, Укази Президента України, Постанови Кабінету Міністрів України, нормативноправові та програмні документи державних органів влади, офіційні матеріали Державної служби статистики України, монографії та статті фахівців та науковців, особисті дослідження автора.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в науково-практичному обґрунтуванні теоретичних положень та напрямів удосконалення механізмів державної соціальної політики.

Наукова новизна результатів дослідження конкретизується в таких положеннях:

вперше:

обґрунтована концепція становлення соціальної держави в сучасних умовах, через системний аналіз досвіду і суті будівництва соціальної держави зарубіжними країнами, зокрема європейськими державами з короткостроковим рішенням конкретних соціальних проблем, вироблення тактики стабілізації соціальних процесів, що припускає підготовку довгострокових цілей і програм соціального розвитку з реальним

наповненням конституційних положень про соціальну державу;

удосконалено:

систему соціального захисту громадян через реалізацію державних програм боротьби з бідністю, комплексний захист населення, в першу чергу слабо-захищених категорій, від соціальних ризиків, та адаптацію соціального страхування, у тому числі пенсійного і медичного до сучасних умов розвитку держави;

напрями розвитку пріоритетів держави в реалізації національних проєктів, як найбільш ефективний інструмент його соціально-правової політики, що вимагає не лише відповідного законодавчого забезпечення, але і здійснення в повному об'ємі усіх її складових організації сучасних виробництв і робочих місць, захист трудових прав і інтересів працівників у рамках соціального партнерства; сприяння суспільно корисному і ефективному підприємництву, проведення політики доходів, формування ефективної системи оподаткування; встановлення державних гарантій у сфері оплати праці.

набуло подальшого розвитку:

соціальна функція соціальної правової держави, яка реалізується за допомогою використання інструментів соціальної політики і реформування соціальних систем: пенсійної системи, системи забезпечення зайнятості населення і системи забезпечення гідних умов праці, формування ринку праці, системи забезпечення прав підростаючого покоління в державі;

правовий механізм державної соціальної політики, сприяючий становленню ринку праці, який безпосередньо впливає на трудові стосунки громадян і працедавців, при урегулюванні виникаючих суперечок, через закріплений трудовим законодавством принцип соціального партнерства, що надає право участі у встановленні умов праці не лише учасникам трудових стосунків, але також і колективу працівників, профспілкам тощо.

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення й висновки дисертації можуть використовуватися фахівцями під час написання підручників і навчальних посібників, створення навчально-методичної літератури; в роботі органів державної влади та у процесі формування сучасних засад державної соціальної політики.

Теоретичні напрацювання автора стосовно стратегічних напрямів формування державної соціальної політики використовуються в роботі Узинської міської ради Білоцерківського району Київської області (довідка про впровадження №47/25-01, від 03.01.2025 р.).

Практичні рекомендації автора дисертаційного дослідження стосовно бюджетного регулювання і субсидування соціальних потреб в умовах воєнного стану впроваджено в роботу Білоцерківської міської ради Київської області (довідка про впровадження від 24.12.2024 №7188/01-07).

Особистий внесок здобувача. Теоретичні обґрунтування, практичні рекомендації, висновки, пропозиції та рекомендації, у тому числі й ті, що характеризують наукову новизну, мету й завдання, методичні підходи до їх вирішення, теоретичну цінність роботи та практичне значення одержаних результатів, отримані здобувачем особисто в ході дослідження.

Апробація результатів дисертації. Основні положення й результати дисертації доповідались і обговорювались на конференціях, конгресах і семінарах, зокрема: Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Публічне управління: освіта, наука, практика» (м. Черкаси, 2025 р), IV Міжнародній науково-практичній конференції «Публічне управління в Україні: виклики сьогодення та глобальні імперативи». (м. Хмельницький, 2024). Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток компетентності в публічному секторі: європейські стандарти та перспективи». (Івано-Франківськ. 2025).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи опубліковано в 8 наукових працях, у тому числі – 5 статтях в наукових фахових виданнях, із них 1 стаття – в зарубіжному виданні, – 3 тези конференцій. Загальний обсяг публікацій автора за темою дослідження – 3.10 др.арк.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації 190 сторінок. Обсяг основного тексту становить 161 сторінки. Список використаних джерел включає 261 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, визначено стан її наукової розробленості, з'ясовано зв'язок дослідження з науковими програмами, планами, темами, сформульовано мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження, розкрито основні положення щодо наукової новизни, показано практичну значущість результатів дисертаційної роботи.

У **першому розділі** – *«Теоретичні засади механізмів державної соціальної політики»* - охарактеризовано зміст та підходи до державної соціальної політики, визначено мету і пріоритети механізму державної соціальної політики, а також елементи взаємодії держави, суспільства і людини в моделях соціальної політики.

У ході проведеного дослідження визначено, що розвиток соціальних держав і соціальної політики всюди носить суперечливий характер. Розробка ефективної соціальної політики є найважливішим завданням будь-якої влади. Постійний контекст глобальних соціальних проблем, виділених ще в кінці минулого сторіччя, і нові проблеми, які пов'язані з «суспільством ризику»,

визначають мегатенденції соціальної політики. Новий глобальний світ інформаційних технологій інтерпретується багатьма дослідниками в термінах кризи і необхідністю реструктуризації.

Проте все більше дослідників звертає увагу на те, що паралельно глобалізації йдуть процеси локалізації, відродження традиційних інститутів, таких як місцеве самоврядування, національно-культурні і господарські громади тощо. В Україні ж протиріччя розвитку недостатньо осмислені і відрефлексовані. Це підсумовується з традиційними українськими проблемами, що виникли в результаті трансформацій останніх років, так і успадкованими від соціалізму. Таким чином замість розвитку процесів взаємодії секторів суспільства і формування більше погодженої і збалансованої моделі розвитку, ми бачимо втрату довіри громадян до держави, маніпулювання громадською думкою, неповагу до законів з боку усіх суб'єктів соціальної політики.

Незважаючи на організаційні структури, що склалися, і правовий простір, механізми реалізації соціальної політики в Україні характеризуються, на думку більшості дослідників, реальними труднощами.

Сучасна ситуація в Україні викликає певне почуття розгубленості і втрати напрямку в розвитку соціальної політики (Рис.1). Більше того, видається обгрунтованим припущення, що основним соціальним пріоритетом держави є зниження витрат бюджету на соціальні потреби і взагалі на потреби населення. Тому обговорювати проблему ефективності соціальної політики і роль кожного з секторів суспільства в ній знову майже неможливо.

Рис.1. Сучасні завдання соціальної політики.

Держава закликає громадян до підвищення відповідальності за власний добробут, але одночасно споруджує бюрократичні бар'єри на шляху розвитку малого бізнесу, мікрокредитування тощо. В той же час очевидно, що немає такої моделі соціальної держави, яка не примушувала б людину до власних зусиль для досягнення благополуччя. Активізація людини через акцентування не лише його соціальних прав, але і обов'язків по відношенню до оточення і держави здається доки дуже важким завданням через опір «людського матеріалу» і зростаючої недовіри до держави.

Реальний розвиток держави останніми роками говорить про реставрацію автократичного способу керівництва і прямого адміністрування. Однією з головних причин неефективності соціальної політики держави за останні 10-15 років являється повна байдужість держави до можливостей активізації участі місцевих співтовариств і об'єднань громадян в рішенні завдань соціальної політики на рівні їх виникнення. Незважаючи на декларацію необхідності субсидіарного підходу, ніякі кроки для його реалізації і підвищення міри субсидіарності соціальної політики державою зроблені не були. Тому стосунки між людиною і державою не можуть стати менш залежними і рівноправнішими.

В якості нового механізму реалізації соціальної політики в нашій країні в останні 12-15 років виступає соціальна робота. Вона не лише оформилася як наука і академічна дисципліна, але і далеко пішла від осмислення громадської філантропії або державного піклування. Проте не усі теоретичні і прикладні питання знайшли своє рішення або навіть достатню міру прояснення. Більше того, рішення одних проблем сформулювало ряд інших, висунених самою специфікою сучасного суспільства, розумінням прав і свобод людини, що склалося.

Попри сформовані організаційні структури та наявну правову базу, механізми реалізації соціальної політики в Україні, як зазначають більшість дослідників, стикаються з низкою практичних труднощів, такими, наприклад, як:

а) «розрив», що створився між поставленими самим життям соціальними проблемами і можливостями фінансово-економічного, організаційного і управлінського плану;

б) протиріччя між декларованими центром, регіональною і місцевою владою цілями і завданнями соціальної політики, з одного боку, і реальними заходами з їхнього здійснення – з іншої;

в) протиріччя між органами соціальної політики центру і регіонів, які охоплюють сфери компетенції, управління і організації конкретної роботи з реалізації соціальних програм;

г) протиріччя, обумовлені явною невідповідністю між необхідними інформаційними технологіями в управлінні соціальною сферою і сучасним

станом соціального менеджменту як на державному, так і регіональному і муніципальному рівнях.

У другому розділі – «Аналіз механізмів державної соціальної політики» – надано оцінку механізму соціальної держави при впровадженні зарубіжного досвіду, визначено методи стандартизації та правового механізму регулювання єдиного соціального простору, окреслено методичні засади механізмів державної соціальної політики.

Обґрунтована сукупність ознак (виду стосунків, виду зв'язків, переважаючих функцій, переважаючих технологій, масштабу реалізації, типу ефекту), з урахуванням яких розроблена типологія механізму державної політики управління соціальними процесами партисипативного типу. Ця типологія є інструментом еволюційного аналізу механізму управління і детерміації закономірних стадій його розвитку, що відповідають зміні типу механізму – нормативному, ресурсному, позитивному, адаптивному.

Доведено, що механізм державної політики є сукупністю заходів, рішень і дій інститутів влади і суспільства з забезпечення ресурсами, інструментами, технологіями планування, організації, мотивації, контролю і регулювання взаємодії інститутів влади і суспільства у форматі державного управління соціальними процесами.

На основі дослідження і в розвиток науково-практичного досвіду зарубіжних і вітчизняних учених розроблений методичний підхід до оцінки ефективності державної політики за показниками економічної ефективності (економічному рівню) і соціальної ефективності (рівню сприйняття державної політики, рівню партисипації, ефекту «перекривання інтересів»), що базується на методах структурного, лінійного, логічного аналізів, експертної оцінки, аналізу ієрархій, графічного моделювання.

Виконана оцінка ефективності механізму державної політики за окремими критеріями якості життя інститутів суспільства, що визначають показник «економічний рівень» з використанням статистичної інформації для різних рівнів верифікації критеріїв. Встановлено, що за економічним рівнем лідирують області, де високий рівень і якість життя, активна партисипація, позитивний тип механізму потім йдуть області де вище за середній рівень і якість життя, достатня партисипація, позитивний тип механізму державної політики.

Методом логічного, ситуаційного аналізів, графічного моделювання визначені 3 базові ситуації, що відповідають нормативному, ресурсному і позитивному типам механізму державної політики соціально-економічними процесами, у рамках яких можливий «ефект «перекривання інтересів» зважаючи на низьку або недостатню партисипацію, і ситуація, у рамках якої рівень партисипації високий, що відповідає адаптивному типу механізму державної політики, в силу чого не виникає «ефект »перекривання інтересів».

Нові перспективи розвитку соціальної держави дозволяють зробити важливі уточнення з приводу того, як виникає, функціонує і реформується соціальна держава. Головне політичне завдання в такому розумінні – визначити специфічні межі управлінських дій відносно економіки, суспільства, сім'ї, що мають високий потенціал самоорганізації.

По-перше, яка міра втручання держави в природні, тобто громадські процеси для їхньої гармонізації. Де і наскільки це втручання бажано і потрібне, а де може розцінюватися як «інтервенція».

По-друге, підтримка процесів, які несуть процвітання і благополуччя суспільству в цілому і кожному його членові. Останній аспект став головним у кінці XIX століття, коли «соціальні питання», породжені капіталізмом, особливо бідність, стали питаннями політичних дискусій. Тоді завдання держави було радикально перевизначене. Нею стала охорона (захист) суспільства не лише від держави, але і від стихії ринкової економіки, а питання благополуччя громадян виникло в ліберальній проблематизації держави.

Отже, існування соціального як особливої сфери реальності, що вимагає власних методів управління, історично оформилося в політичній боротьбі кінця XIX століття. Тоді ж виникли питання про те, що в особистому бутті суспільства повинно досліджуватися як специфічно соціальне (проблеми, права, безпека, захист і страхування тощо). Тоді ж виникло питання про міру втручання держави, наприклад, в реалізацію соціальних прав. І якщо на початку XX століття йшлося, безумовно, про збільшення втручання держави, тобто його соціалізації, то через сто років, на початку XXI століття, несподіваним результатом цього втручання стало обговорення меж інтервенції бюрократизованого в державі і житті суспільства, сім'ї і громадян. Причому ініціаторами цієї дискусії були професіонали – представники «зразкової» соціальної держави – Швеції. Бажання захистити приватне життя і природні права громадян стало однією з найважливіших причин активізація інтересу до можливостей взаємодопомоги і самодопомоги у рамках співтовариств, у рамках розвиненого громадянського суспільства.

З вище зазначеного можна зробити висновок, що нові моделі громадянства, поступово сформовані соціальною ринковою економікою і різноманітними формами соціального страхування, вимагають від кожного члена суспільства відповідальності, розсудливості, здатності управляти собою і розрахунку наслідків своїх дій упродовж усього, розумно і завчасно спланованого, життєвого сценарію.

Питання про роль громадянського суспільства і його солідаристичних ресурсів пов'язаний з розширенням уявлення про суб'єктів і ресурси соціальної політики.

На основі аналізу і обґрунтування нових тенденцій, що визначають

напрям і динаміку соціально-економічних процесів в умовах інформаційного суспільства (на прикладі США, Бразилії, Великобританії, Німеччини, Мексики тощо), поліпшення транспарентності інформації, розширення і чітке позначення меж відповідальності, адаптацію і активізацію в управлінні партисипації, посилення інформування, максимальне спрощення і прискорення процедур взаємодії інститутів влади і суспільства, сформульовані базові принципи розвитку механізму державної політики (системності, спадкоємності, динамічності і адаптивності, економічності і оптимальності). На додаток до них обґрунтовані загальні і специфічні принципи розвитку механізму державного управління.

У третьому розділі – «Напрями удосконалення механізмів державної соціальної політики» – обґрунтовано концептуальний підхід до вдосконалення механізмів державної соціальної політики на основі зарубіжного досвіду, визначено методику формування механізмів соціальної підтримки та захисту населення, окреслено шляхи формування механізму єдиного соціального простору.

Соціальна політика повинна спиратися на гнучку стратегію, що дозволяє теорії і практики взаємно збагачувати і доповнювати один одного, що, у свою чергу, припускає, що ефективна модель соціальної політики повинна відповідати вимогам стійкого суспільства, повинна брати до уваги специфіку конкретної ситуації, тобто бути здатною на швидке реагування змін об'єктивних і суб'єктивних чинників, обумовлюючих життєдіяльність представників тих або інших соціальних груп. Представляється, що в сучасних умовах України соціальна політика має бути спрямована на створення «середнього класу», у тому числі з метою створення соціальної бази управлінських державних структур, як чинник стабільності в суспільстві (Рис.2).

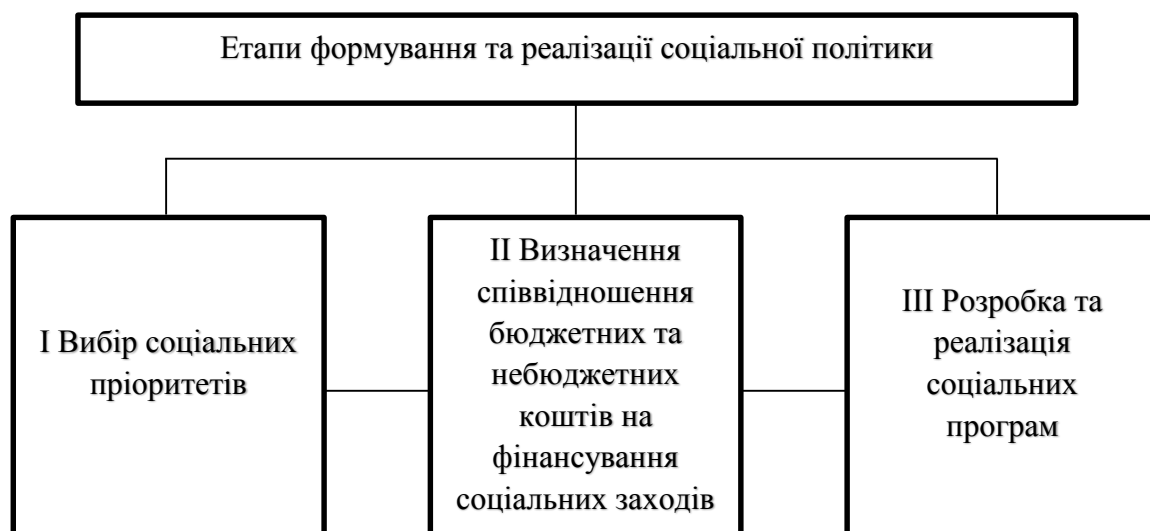

Рис.2. Етапи формування та реалізації соціальної політики

Від цього виграє і суспільство в цілому, і значні верстви населення. Чим потужніше «середній клас», тим менше маргінальних шарів. Цей чинник також значною мірою сприяє вирішенню проблеми соціального захисту, вже не говорячи про підвищену соціальну стабільність в суспільстві. А в умовах стабільності легше вирішувати проблеми соціального забезпечення, соціальної підтримки людей. Наявність в суспільстві середнього класу і його значна кількісна вага стабілізує соціально-політичну обстановку, створює гарантії демократичного шляху розвитку суспільства.

Формування системи соціального захисту населення припускає рішення головної мети :

- надання такої соціальної підтримки, яка гарантує реалізацію індивідуальної і соціальної суб'єктності,
- забезпечення кожній людині доступної допомоги в подоланні кризових ситуацій,
- рішенні складних життєвих проблем шляхом надання медичної, психологічної, педагогічної і інших форм допомоги.

Система соціального захисту і підтримки, що забезпечує довготривалу захищеність населення і дозволяє громадянам отримати право на гарантований дохід у разі інвалідності, хвороби, безробіття, а також в старості, є невід'ємною рисою сучасної економіки. Щоб створити таку систему, потрібний інтегрований і скоординований підхід до тієї, що проводиться в країні економічної і соціальної політики.

Відсутність цілісної системи соціального захисту і підтримки населення України як суверенної держави впливає на формування системи соціального захисту населення в регіонах. При створенні системи соціального захисту населення важливо враховувати усі існуючі об'єктивні, суб'єктивні чинники, знати соціально-економічні і соціально-політичні особливості конкретних територій. Відповідно до цього існує наполеглива потреба:

- по-перше, в створенні інституціональної основи, як на державному, так і на регіональному рівнях, що дозволяє координувати реформу різних підсистем, а також заходів державної соціальної політики;
- по-друге, в теоретико-методологічному обґрунтуванні здійснюваних соціальних змін в області соціального захисту.

Соціальна політика повинна спиратися на гнучку стратегію, що дозволяє теорії і практики взаємно збагачувати і доповнювати один одного, що, у свою чергу, припускає, що ефективна модель соціальної політики повинна відповідати вимогам стійкого суспільства, повинна брати до уваги специфіку конкретної ситуації, тобто бути здатною на швидке реагування змін об'єктивних і суб'єктивних чинників, обумовлюючих життєдіяльність представників тих або інших соціальних груп.

В даному випадку представляється, що найбільш ефективною нині

являється модель соціальної політики, що спирається на віталістську теорію, яка на відміну від більшості інших теоретичних парадигм припускає комплексне інтеграційне бачення проблем соціальної політики як на рівні України в цілому, так і окремих її регіонів.

На основі віталістської теорії, по-перше, можливий аналіз відтворення і вдосконалення життя людини у сфері державного регулювання громадського життя, бізнесу і «третього сектора»; по-друге, аналіз співвідношення життєвих сил і життєвого простору буття людини в розрізі їх диференціації, осмислення відмінностей, логіки взаємодій.

У світлі віталістської теорії соціальна політика сучасного українського суспільства спрямована на оптимізацію здійснення суб'єктної ролі людей в усіх сферах життя суспільства в процесі спільного задоволення, потреби підтримки життєзабезпечення і діяльного існування особи. Відповідно до цього соціальна робота, як один з напрямів соціальної політики, орієнтує соціальних працівників на те, щоб допомогти клієнтам оптимізувати власні зусилля із зміни ситуації, що виникла на особовому або соціальному рівнях.

Таким чином, одним із структуротворних елементів соціальної політики в сучасному суспільстві є соціальний захист і підтримка населення, яка розглядається в двох аспектах: у вузькому – зміст соціального захисту вичерпується чисто соціальними рішеннями і заходами, пов'язаними з підтримкою шарів суспільства, які в силу свого специфічного положення не в змозі грати активну роль в умовах ринкових стосунків (наприклад, діти, пенсіонери, інваліди). У широкому сенсі соціальний захист охоплює рішення і заходи, усі сторони життя членів суспільства, що зачіпають, включаючи забезпечення товарами, житлом, послугами інфраструктурою, робочими місцями тощо.

Потрібно і інший, глибший підхід до формулювання необхідного змісту соціальної політики - з позицій об'єктивних вимог розвитку суспільства, його прогресу, підвищення віддачі соціальної сфери для добробуту людини.

Таким чином, виходячи з проведеного у третьому розділі аналізу, можна констатувати, що соціальна політика, адресована різним групам населення, повинна враховувати реальну відсутність соціальних норм і моральних орієнтирів, пов'язаних з повсякденним життям людей і сімей в умовах соціально-економічної стагнації і суперечливих спроб реформування згори. Необхідно підтримувати людей в організації взаємодопомоги на місцевому рівні, збільшуючи «соціальний капітал» солідарних стосунків.

Положення, що склалися в соціальній сфері, диктує необхідність вироблення концептуальних підходів і адаптованих програм у сфері соціальної політики. При цьому однією з основних проблем вироблення сучасної концепції соціальної політики є перехідний стан громадського розвигку. Вона пов'язана тісним чином з короткостроковим рішенням

конкретних соціальних проблем на рівні громадського виживання. Іншою проблемою є вироблення стратегії і тактики зі стабілізації соціальних процесів, що припускає підготовку довгострокових цілей і програм соціального розвитку (концепції розвитку). Тут основною стратегією являється реальне наповнення конституційних положень про соціальну державу.

Проведений аналіз найбільш значимих концептуальних елементів в соціальній політиці найбільших суспільно-політичних сил показує, що:

- по-перше, тенденції сучасного політичного процесу визначають соціальні проблеми їх найважливішим пріоритетом;
- по-друге, перехідний стан суспільного розвитку орієнтує концепції усіх політичних партій на потужну роль держави в соціальній сфері;
- по-третє, перехідний період розвитку примушує усі політичні партії виступати за часткове збереження на певний термін інститутів соціальної політики, яка проводилася раніше;
- по-четверте, логіка політичного процесу в контексті загостреного соціального фону детермінує спільність цілей соціальної політики, основних політичних партій незалежно від їх соціальної бази і ідеології;
- по-п'яте, специфіка сучасного політичного процесу зобов'язує не лише декларувати соціальні пріоритети, але і активно брати участь в рішенні насущних соціальних проблем населення.

Проведене дослідження діяльності законодавчої і виконавчої гілок влади показує, що тут має місце два істотні протиріччя – між широкими соціальними очікуваннями населення гарантій соціального забезпечення із сторони держави і його обмеженими матеріальними і фінансовими ресурсами; між інститутами ринкової економіки і необхідністю лібералізації соціальної політики на не задовільному соціальному фоні. Здолати ці протиріччя можна лише заходами поступового еволюційного характеру перехідному стану розвитку сучасної України.

Перспективи розвитку соціальної роботи в Україні визначаються тим, що, з одного боку, професіоналізація соціальної роботи повинна тривати, оскільки потреби населення в різних видах допомоги ростуть. З іншою, держава не може адекватно фінансувати розширення професійної соціальної роботи, це показує практика, що вже склалася. Ситуація загострюється тим, що очікування громадян по відношенню до турботи держави дуже великі, а міра участі їх самих в справах держави і суспільства дуже незначна (вона для багатьох часто залишається тільки голосуванням на виборах). Сама зміна таких установок на пасивність і очікування допомоги держави відбувається занадто повільно - тут потрібно терпіння і час.

Як показує зарубіжний досвід, уміння брати участь в справах один одного (взаємодопомога) і навіть власних справах (самодопомога) не дається

людям автоматично, цьому теж можна і треба вчити. Таке навчання населення освоєнню найближчих ресурсів життєвого середовища вважається важливим завданням соціальних служб держави.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення й запропоновано вирішення актуального для науки державного управління науково-прикладного завдання, яке полягає в обґрунтуванні теоретичних засад і виробленні практичних рекомендацій з удосконалення механізмів соціальної державної політики.

Це дозволило сформулювати низку висновків, які мають теоретичне й практичне значення та виносяться на захист:

1. Охарактеризовано взаємодію держави, суспільства і людини в моделях соціальної політики. Визначено взаємозв'язок і взаємодію соціальної політики і соціальної стратифікації суспільства, які мають і зворотний напрям. Соціальна політика стає чинником еволюції і регламентації соціальної структури. Суб'єкти соціальної політики в нових умовах повинні розробляти життєздатну стратегію соціально економічних реформ, орієнтовану на сильний соціальний захист і підтримку громадян, тим самим впливаючи на соціальний склад і структуру суспільства, визначаючи соціальне положення тих або інших громадських груп.

Таким чином, трансформація в суспільстві в цілому і в соціальній стратифікації як його підсистемі сприяли формуванню моделі соціальної політики сучасної України. Крім того, ці зміни привели і до формування нових соціальних груп, складових системи суб'єктів і об'єктів соціальної політики українського суспільства.

2. Оцінено механізм соціальної держави при впровадженні зарубіжного досвіду. Визначено, що для забезпечення нормального функціонування соціально орієнтованої ринкової економіки та успішного створення ефективного соціального захисного механізму в Україні необхідно оновити нормативно-правове забезпечення – для підвищення зайнятості й забезпечення державою належної соціальної підтримки населення.

3. Проведено діагностику методичних засад механізмів державної соціальної політики, та структурно-функціональний аналіз концептуальних положень у сфері соціальної політики, провідних політичних партій в сучасній Україні, який показує, що, по-перше, в силу логіки сучасного українського політичного процесу соціальна проблематика визначається їхнім найважливішим пріоритетом; по-друге, в силу крайньої загостреності положення значної частини населення, концепції політичних партій орієнтовані на потужну роль держави в соціальній сфері, по-третє, перехідний

період в розвитку України від тоталітарної державності до демократичного устрою, примушує усі політичні партії виступати за часткове збереження колишніх інститутів соціальної політики радянського часу, по-четверте реальна соціально-економічна ситуація в країні і логіка політичного процесу, що відповідає цьому, диктує спільність основних стратегічних цілей соціальної політики, незалежно від соціальної бази і ідеології або іншої політичної партії, по-п'яте, глибина і складність проблеми соціальної сфери примушує всі політичні партії не лише декларувати соціальний пріоритет, але і активно брати участь в вирішенні насущних соціальних проблем населення.

4. Окреслено концептуальний підхід до вдосконалення механізмів державної соціальної політики на основі зарубіжного досвіду. Обґрунтовано напрями формування нової загальноєвропейської системи соціальної політики, де взято за основу принцип поєднання соціальної солідарності та економічної ефективності. Для українського суспільства практичний інтерес становить досвід європейських держав стосовно збалансованого соціального розвитку, та механізмів і можливостей, що надаються державам з недостатньо високим рівнем економічного розвитку, та окремим її регіонам.

5. Розроблено, на основі системного аналізу, методику формування механізмів соціальної підтримки та захисту населення, констатовано, що держава гарантує безробітним громадянам безкоштовні професійну орієнтацію, професійну підготовку, перепідготовку і підвищення кваліфікації по напрямку органів служби зайнятості; забезпечення соціальної підтримки; компенсацію відповідно до законодавства України матеріальних витрат у зв'язку з напрямом на роботу (навчання) в іншу місцевість за пропозицією органів служби зайнятості; безкоштовні медичне обслуговування і медичний огляд при прийомі на роботу і направленні на навчання; можливість укладення термінових трудових договорів (контрактів) на участь в оплачуваних громадських роботах, організовуваних з урахуванням вікових і інших особливостей громадян, урегулювання виникаючих трудових суперечок.

6. Обґрунтовано шляхи формування механізму єдиного соціального простору. Визначено, що в сучасних умовах об'єктивно актуалізується питання про модернізацію соціальної політики, зміну її суті, механізмів, форм і напрямів, розширення кількісного і якісного складу суб'єктів і об'єктів, приведення стратегії і тактики соціальної політики у відповідність з соціальною структурою сучасного суспільства.

З іншого боку, взаємозв'язок і взаємодія соціальної політики і соціальної стратифікації суспільства мають і зворотний напрям. Соціальна політика стає чинником еволюції і регламентації соціальної структури. Суб'єкти соціальної політики в нових умовах повинні розробляти життєздатну стратегію соціально-економічних реформ, орієнтовану на сильний соціальний захист і

підтримку громадян, тим самим впливаючи на соціальний склад і структуру суспільства, визначаючи соціальне положення тих або інших громадських груп, шарів і страт.

Таким чином, трансформації в суспільстві в цілому і в соціальній стратифікації як його підсистеми сприяли формуванню моделі соціальної політики сучасної України. Крім того, ці зміни привели і до формування нових соціальних груп і страт, складових системи суб'єктів і об'єктів соціальної політики українського суспільства.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у фахових наукових виданнях з державного управління:

1. Грисюк С.І. Соціальна політика держави в період пандемії. Вісник НУЦЗ України. Серія: Державне управління. Харків. 2021. Вип. 1(14). С. 441–448. URL: <http://vdu-nuczu.net/ua/11-ukr/storinkaavtora/519-grisyuk-s-i-sotsialna-politika-derzhavi-v-period-pandemiji>
2. Грисюк С.І. Соціальна сфера державної політики. Вісник НУЦЗ України. Серія: Державне управління. Харків. 2021. Вип. 2(15). С. 470–479. URL: <http://vdu-nuczu.net/ua/11-ukr/storinkaavtora/520-grisyuk-s-i-sotsialna-sfera-derzhavnoi-politiki>
3. Грисюк С.І. Державна соціальна політика: проблеми дослідження і управління. Вісник НУЦЗ України. Серія: Державне управління. Харків. 2022. Вип. 2(17). С. 331–342. URL: <http://vdu-nuczu.net/ua/11-ukr/storinkaavtora/522-grisyuk-s-i-derzhavna-sotsialna-politika-problemi-doslidzhennya-i-upravlinnya>
4. Грисюк С.І. Шляхи розвитку державної політики соціального захисту в Україні. Вісник НУЦЗ України. Серія: Державне управління. Харків. 2022. Вип. 1(16). С. 370–377. URL: <http://vdu-nuczu.net/ua/11-ukr/storinkaavtora/523-grisyuk-s-i-shlyakhi-rozvitku-derzhavnoi-politiki-sotsialnogo-zakhistu-v-ukrajini>
5. Hrysiuk S. Development and structure of social stratification in ukrainian society. Public administration and state security aspects. Vol.1/2022. p. 180-187. URL: <http://passa.nuczu.edu.ua/en/archive/243-hrysiuk-s-development-and-structure-of-social-stratification-in-ukrainian-society>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Грисюк С.І. Інструменти соціальної політики держави. Публічне управління у сфері цивільного захисту: освіта, наука, практика : міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Черкаси, 27 берез. 2025 р.). Черкаси, 2025 С.207-209.

7. Грисюк С.І. Соціальні механізми взаємодії держави та громадськості Збірник тез IV Міжнародної науково-практичної конференції «Публічне управління в Україні: виклики сьогодення та глобальні імперативи». (м. Хмельницький, 8 лютого 2024 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2024. С. 54-56.

8. Грисюк С.І. Функції соціальної роботи в державі. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Розвиток компетентності в публічному секторі: європейські стандарти та перспективи». Івано-Франківськ. 2025. С.69-72

АНОТАЦІЯ

Грисюк С.І. Механізми державної соціальної політики. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління. – Національний університет цивільного захисту України, Черкаси, 2025.

У дисертаційній роботі запропоновано вирішення актуального для науки державного управління науково-прикладного завдання, що полягає в обґрунтуванні теоретичних засад та розробці практичних рекомендацій з удосконалення механізмів соціальної державної політики.

При написанні дисертаційного дослідження було вирішено такі завдання, як: охарактеризовано взаємодію держави, суспільства і людини в моделях соціальної політики і оцінено механізм соціальної держави при впровадженні зарубіжного досвіду. Було проведено діагностику методичних засад механізмів державної соціальної політики і окреслено концептуальний підхід до вдосконалення механізмів державної соціальної політики на основі зарубіжного досвіду. Розроблено, на основі системного аналізу, методику формування механізмів соціальної підтримки та захисту населення і обґрунтовано шляхи формування механізму єдиного соціального простору.

Об'єктом дослідження є державна соціальна політика, а предметом дослідження виступають механізми державної соціальної політики.

Інформаційними джерелами дослідження стали закони України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, нормативноправові та програмні документи державних органів влади, офіційні матеріали Державної служби статистики України, монографії та статті фахівців та науковців, особисті дослідження автора.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в науково-практичному обґрунтуванні теоретичних положень та напрямів удосконалення механізмів державної соціальної політики.

Автором вперше: обґрунтована концепція становлення соціальної держави в сучасних умовах, через системний аналіз досвіду і суті будівництва соціальної держави зарубіжними країнами, зокрема європейськими державами з короткостроковим рішенням конкретних соціальних проблем, вироблення тактики стабілізації соціальних процесів, що припускає підготовку довгострокових цілей і програм соціального розвитку з реальним наповненням конституційних положень про соціальну державу.

В роботі удосконалено: систему соціального захисту громадян через реалізацію державних програм боротьби з бідністю, комплексний захист населення, в першу чергу слабо-захищених категорій, від соціальних ризиків, та адаптацію соціального страхування, у тому числі пенсійного і медичного до сучасних умов розвитку держави та напрями розвитку пріоритетів держави в реалізації національних проектів, як найбільш ефективний інструмент його соціально-правової політики, що вимагає не лише відповідного законодавчого забезпечення, але і здійснення в повному об'ємі усіх її складових організації сучасних виробництв і робочих місць, захист трудових прав і інтересів працівників у рамках соціального партнерства; сприяння суспільно корисному і ефективному підприємництву), проведення політики доходів, формування ефективної системи оподаткування; встановлення державних гарантій у сфері оплати праці.

В роботі набули подальшого розвитку положення щодо соціальної функції соціальної правової держави, яка реалізується через механізми соціальної політики та реформування основних соціальних систем: пенсійної, системи зайнятості населення, забезпечення гідних умов праці, формування ринку праці, а також захисту прав підростаючого покоління. Також удосконалено правовий механізм реалізації державної соціальної політики, спрямований на розвиток ринку праці та регулювання трудових відносин між громадянами й роботодавцями на основі принципу соціального партнерства, закріпленого трудовим законодавством, який забезпечує участь у встановленні умов праці не лише сторін трудових відносин, а й трудових колективів, профспілок та інших представницьких органів.

Ключові слова: механізм соціальної держави, правовий механізм соціального простору, механізми державного управління, державне регулювання, соціальна держава, соціальна політика.

ABSTRACT

Hrysyuk S.I. Mechanisms of State Social Policy. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Science in Public Administration, specialty 25.00.02 - Mechanisms of Public Administration. – National University of

Civil Protection of Ukraine, Cherkasy, 2025.

In the dissertation, a scientific and applied task relevant to the science of public administration is proposed, which consists in substantiating the theoretical foundations and developing practical recommendations for improving the mechanisms of social state policy.

In writing the dissertation, the following tasks were addressed: the interaction of the state, society, and the individual in social policy models was characterized, and the social state mechanism in the implementation of foreign experience was evaluated. The methodological foundations of the mechanisms of state social policy were diagnosed, and a conceptual approach to improving the mechanisms of state social policy based on foreign experience was outlined. Based on a systemic analysis, a methodology for forming mechanisms for social support and protection of the population was developed, and ways to form a mechanism for a single social space were substantiated.

The information sources of the study were laws of Ukraine, decrees of the President of Ukraine, resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine, regulatory and program documents of state authorities, official materials of the State Statistics Service of Ukraine, monographs and articles by specialists and scientists, and the author's personal research.

The scientific novelty of the obtained research results lies in the scientific and practical substantiation of theoretical provisions and directions for improving the mechanisms of state social policy.

For the first time, the author has: substantiated the concept of the formation of a social state in modern conditions, through a systemic analysis of the experience and essence of building a social state by foreign countries, particularly European states, with a short-term solution to specific social problems, and the development of tactics for stabilizing social processes, which involves the preparation of long-term goals and social development programs with the real fulfillment of constitutional provisions on the social state.

The work has improved: the system of social protection of citizens through the implementation of state programs to combat poverty, comprehensive protection of the population, especially vulnerable categories, from social risks, and the adaptation of social insurance, including pension and health insurance, to the current conditions of state development and the directions for developing state priorities in the implementation of national projects, as the most effective tool of its socio-legal policy, which requires not only appropriate legislative support but also the full implementation of all its components (organization of modern production and workplaces, protection of labor rights and interests of employees within the framework of social partnership; promotion of socially useful and effective entrepreneurship), conducting income policy, forming an effective taxation system; and establishing state guarantees in the field of labor remuneration.

The work further developed the provisions on the social function of the social legal state, which is implemented through the mechanisms of social policy and reform of the main social systems: pension, employment system, ensuring decent working conditions, forming the labor market, as well as protecting the rights of the younger generation. The legal mechanism for implementing state social policy aimed at developing the labor market and regulating labor relations between citizens and employers on the basis of the principle of social partnership, enshrined in labor legislation, which ensures participation in establishing working conditions not only by the parties to labor relations, but also by labor collectives, trade unions and other representative bodies.

Keywords: social state mechanism, legal mechanism of social space, public administration mechanisms, state regulation, social state, social policy.

Відповідальний за друк Леоненко Н.А.

Підписано до друку 14.10.2025 р.
Формат 60х84 1/16. Обл.-вид. арк. 0,9.
Гарнітура Таймс. Тираж 100 прим.

Віддруковано з оригінал-макета в друкарні ФОП Леонов Д.С.
61023, м. Харків, вул. Весніна, 12, тел. (057) 717-28-80.

